

**MƏKTƏBİN İDARƏ OLUNMASI
УПРАВЛЕНИЕ ШКОЛОЙ
SCHOOL MANAGEMENT**

UOT 371

Aidə Eldar qızı Məmmədova
*Siyəzən rayon Gilgilçay stansiya tam orta məktəbin
biologiya müəllimi*

MÜASİR MƏKTƏBDƏ LİDERLİK

Aida Эльдар гызы Мамедова
*учитель биологии
средней школы станции Гильгильчай Сиязанского района*

ЛИДЕРСТВО В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

Aida Eldar Mammadova
*biology teacher
at the secondary school of Gilgilchay statio of Siyazan distric*

LEADERSHIP IN THE MODERN SCHOOL

Xülasə. Təhsil qarşısında qoyulan müasir tələblər məktəb rəhbərliyindən çevik idarəetmə tələb edir. Bu onunla bağlıdır ki, təhsil özü-özlüyündə çox böyük sayda maraqları, proqramları özündə birləşdirən global instituta çevrilir. Müasir məktəbi idarəedənlər təhsilin qabaqlayıcı xarakterini təmin etməyi, bu gün üçün vacib olan, sabah isə daha vacib olacaq məsələləri qaldırmağı və onların həlli yollarını tapmağı bacarmalıdır. Məhz belə məktəb rəhbəri peşəkar və bacarıqlı idarəedicisi ola bilər. Pedaqoji menecment - məktəbdə təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönəldilmiş prinsiplərin, metodların, təşkilati formaların və texnoloji vasitələrin məcmusudur.

Açar sözlər: məktəb, liderlik, menicment, idarəetmə, liderin xüsusiyyətləri, əməkdaşlıq, peşəkarlıq

Резюме. Современные требования к образованию требуют от руководства школы гибкого управления. Это связано с тем, что само образование становится глобальным институтом, включающим в себя большое количество интересов и программ. Современные школьные администраторы должны уметь обеспечивать превентивный характер образования, ставить вопросы, которые важны сегодня и станут более важными завтра, и находить пути их решения. Такой руководитель школы может быть профессиональным и способным менеджером. Педагогический менеджмент – это совокупность принципов, методов, организационных форм и технологических средств, направленных на повышение качества образовательного процесса в школе.

Ключевые слова: школа, лидерство, управление, управление, характеристики лидера, сотрудничество, профессионализм

Summary. Modern requirements for education require flexible management from the school director. This is due to the fact that education itself is becoming a global institution that includes a large number of interests and programs. A modern school principal must be able to ensure the preventive nature of education, raise issues that are important today and will be more important tomorrow and find ways to solve them. Such a school principal can be a professional and capable manager. Pedagogical management is a set of principles, methods, organizational forms and technological tools aimed at improving the quality of the educational process at school.

Key words: school, leadership, management, management, characteristics of the leader, cooperation, professional

Müasir məktəb mürəkkəb bir sistemi olan struktura malikdir. İstənilən sistem kimi, məktəb də dürüstlük, məqsədyönlülük, idarəolunma, şəffaflıq, cəmiyyətlə ünsiyyət, özünü inkişaf etdirmək bacarığı və s. kimi xüsusiyyətlərlə xarakterizə olunur. Bu xüsusiyyətlərin uçotu səmərəli idarəetmənin ən vacib şərtidir.

Uzun müddət liderlik rəhbərlik etmək, hər şeyə cavabdeh olmaq kimi başa düşülürdü. İdarəetmə ilə liderlik arasındakı əsas fərq ondan ibarətdir ki, idarəetmə bizim tərəfimizdən planlaşdırılan, düzgün yerinə yetirilən hərəkətlər sistemi kimi başa düşülür. Liderlik tamam başqa anlayışdır. Bu, vəziyyəti dəyişdirmək, yaxşılaşdırmaq üçün nəzərdə tutulmuş idarəetmə kompleksidir.

Dünyada baş verən texnoloji dəyişikliklər ümumilikdə təhsildə, xüsusən də məktəblərdə baş verən dəyişikliklərə böyük təsir göstərir. İdarəetmə yanaşmalarında dəyişikliklərə ehtiyac yaranan səbəblərdən danışsaq, bunlar aşağıdakılardır.

Müasir dünyada baş verən hər şeyə təsir edən 4 əsas hərəkət var: dünya məkanında insanların hərəkəti, maliyyə hərəkəti, informasiyanın hərəkəti, mədəniyyətlərin hərəkəti (elm, musiqi, idman, moda, restoran mədəniyyəti).

Bunun bizə necə təsir etdiyini təsəvvür etmək olar. Ancaq bu insanların “5 ağıl”a sahib olmasının vacibliyi ilə əlaqədar olaraq, biz təkcə özümüzü dərk etməməliyik, həm də bunu şagirdlərə çatdırmalıyıq, çünki onlar sürətlə dəyişən dünyada yaşamağa davam edəcəklər. Bu ağıllar nədir?

1. İntizamlı ağıl – hər hansı bir mövzunu öyrənmək, elm bizim dünyanı necə gördüyümüzü; 2. yaradıcı ağıl; 3. analitik ağıl – müxtəlif informasiyaları qəbul edərək, biz onu sintez və təhlil etməyi bacarmalıyıq; 4. tolerant ağıl – biz dəyişən mədəni dünyada yaşayırıq, başqa mədəniyyətlərə hörmət etməliyik; 5. etik ağıl – hər kəs insanlar üçün yaxşı və faydalı nə etməli olduğunu və edə biləcəyini düşünməlidir.

Beləliklə, yuxarıdakı faktları nəzərə alaraq bir daha əmin olduq ki, təhsil sistemində dəyişikliklərə ehtiyac var və onlar indiki zamanda baş verir, lakin bu gün biz məktəb idarəçiliyinə yanaşmalarda dəyişikliklərdən danışırıq.

İngilis təhsil professoru Con Uesbornun fikrincə, liderlik dəyişiklik deməkdir. “Lider” termininin bir çox tərifləri var. Ancaq bir şey aydındır – dəyişiklik etmək üçün lider olmaq lazımdır. Dün-

ya dəyişir və biz də onunla dəyişməliyik. Lider daha da irəli gedir, o, dəyişir – dəyişdirir. Dəyişiklik asan deyil, hər kəs fərqlidir. Əksər insanlar üçün dəyişiklik şəxsi dəyişiklikdir.

Məsələ ondadır ki, şəxsi dəyişikliklərə ehtiyac var. Əgər lider dəyişikliklər etmək istəyirsə, o zaman özü də bu dəyişikliklərdə iştirak etməlidir. Yəni, dəyişikliklərə başlamaq üçün özümüzə və ətrafımızda nələrin dəyişdirilməsi lazım olduğunu özümüz düşünməliyik.

Artıq aydın olduğu kimi, liderlik yetişdirilməlidir, lider xüsusiyyətlərini özündə inkişaf etdirməlidir. Stiven Kovi özünün “Effektiv Liderin 7 Addımları” kitabında 7 liderlik bacarığını müəyyən edib:

1. Pro-aktivlik. İnsan problemlərin üzərində dayanmamalı, onları idarə etməli, irəli getmək üçün fürsətlər axtarmalı, diqqətini gələcəyə cəmləməlidir.

2. “Son nəticə ilə düşünməyə başlayın.” Nəyə nail olmaq istədiyinizi, sizin və komandanızın, tələbələrinizin nə olmaq istədiyini düşünün.

3. “Lider hər şeyi qaydasına salır”, yəni prioritetləri müəyyən edir.

4. “Qazanmaq” bacarığının inkişafı. Qazanan düşüncə tərzini inkişaf etdirmək: həm lider, həm də onun ardıcılıları qalib gəlir.

5. Anlamağa və sonra başa düşülməyə çalışın. Bu davranış xüsusiyyəti öyrənmə prosesində münasibətlərin qurulmasında ən vacibdir. Araşdırmalar göstərir ki, müəllimlər və liderlər ən pis dinləyicilərdir, çünki onlar təəssürat yaratmaq istəyirlər. Həqiqətən də effektiv lider çox yaxşı dinləyicidir. Bir qayda var – 20:80. 20% danışın, 80% dinləyin.

6. Enerji. Başqalarının da enerjili və uğurlu ola biləcəyini qəbul edin. Əgər insanlar bizdən fərqlidirlərsə, bu onların yanıldığı anlamına gəlmir. Liderlər inam və əlaqə yaratmalıdırlar ki, münaqişələr daha az olsun.

7. “Mişarı itiləyin.” Effektiv liderlər həyatları boyu öyrənməyə, yeni şeylər öyrənməyə, işlərini yaxşı yerinə yetirmək üçün strategiyalar hazırlamağa davam edirlər.

Liderliyin inkişafı üçün başqa nə lazımdır? İnsanda, onun davranışında, dünyagörüşündə üç komponent var: 1) nəyə inanırıq; 2) nə deyirik və 3) nə edirik. Bizdə liderlər kimi hər üç komponent ahəngdar, sabit olmalıdır – inan, danış, et.

Bundan əlavə, 11 effektiv lider strategiyası var: 1. Məqsəd və vəzifələri aydın şəkildə forma-

laşdırmaq lazımdır; 2. Davamlı olun; 3. Qərarlı və həvəsli olun; 4. Yüksək gözləntilərə sahib olun; 5. Güvən yaradın; 6. Problemləri həll edən insanlara nəzarət edin və dəstək olun; 7. Təlimdə dialoq qurun; 8. Güclü və səmərəli idarəetməni həyata keçirin; 9. Dəyişikliklərə meyilli olun və daim təkmilləşməyin yollarını axtarın; 10. Peşəkar şəkildə məşğul olmağa və inkişaf etməyə davam edin və bütün tabeliyində olanların bu imkana malik olmasına nəzarət edin; 11. Mədəni olaraq daim inkişaf edin və təkmilləşin.

Lider-rəhbərin öz məktəbinə baxışının, imicinin, onun inkişaf perspektivinin olması və bütün işlərini, pedaqoji kollektivin işini vahid kollektiv kimi bu məqsədə çatmağa tabe etməsi vacibdir. Bütün komanda üçün məqsədə çatmağa kömək edəcək bir ümumi baxış olmalıdır. Menecerin – liderin vəzifəsi komandaya bu məqsədə çatmaq üçün bacarıqlar vermək, onları həvəsləndirməkdir.

PISA nəticələrinin yüksək olduğu qabaqcıl ölkələrdə öyrənməyə yanaşma çox fərddir – o, yaradıcı öyrənməyə diqqət yetirir. Burada risklər mümkündür, lakin bunlar bir növ müsbət cəhətlərdir – səhvlərinizdən öyrənmək, burada əsas şey məsuliyyət və etibardır. Güvən mədəniyyəti anlayışdan ibarətdir – “Mən özüm üçün ifa edirəm, bu o deməkdir ki, başqaları üçün ifa edirəm”. Yüksək etimad səviyyəsinə malik məktəb həmişə yaxşı göstəricilərə malikdir.

Lider özünə 7 sual verməlidir:

1. Əsas problem nədir? – Problemi bəyan etmək.
2. Nə üçün dəyişikliklər etməliyəm, niyə (biz insanlara nə üçün və niyə dəyişikliklərə ehtiyac olduğunu da izah etməliyik)? – Məqsədlərin təyini.
3. Dəyişiklik prosesinə kimləri cəlb etməliyik? – Əməkdaşlıq.
4. Nəyə nail olmaq istəyirik, harada olmaq istəyirik? – Perspektiv baxış.

Ədəbiyyat:

1. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009.
2. Məmmədşad R. H. Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi. – Bakı: Müəllim, – 2010.
3. Алифанов С. А. Основные направления анализа лидерства // Вопросы психологии. 1991. № 3. с.90-98.
4. Макотрова Г.В. «Исследовательский потенциал личности школьника». // «Управление образованием» Научно методический журнал, 2014, № 5, -с. 70 -79.

5. Hansı variantları seçməliyik? – Məqsədə çatmaq üçün variantların seçilməsi.

6. Biz bunu necə edirik? – İş planlaması.

7. Hansı nəticələrə nail olmaq istəyirik və onlara nə vaxt nail olmaq istəyirik? – Gözlənilən nəticələr.

Müəllim-lider olmaq onun mədəniyyətinə dəyişiklikləri nəzərdə tutur. Müəllimin mədəniyyəti ondan ibarətdir ki, o, təlim prosesində açıq olmalıdır. Və sonra bütövlükdə məktəbin mədəniyyətini dəyişdirmək vacib olur. Bunun üçün etimad, tərəfdaşlıq, peşəkar alicənablığın təzahürü, bütövlükdə komandanın və hər bir fərdin açıqlığı üzərində münasibətlər qurmaq lazımdır. İnkişaf etmək bacarığı hər bir müəllimdən və bütövlükdə komandadan asılıdır (qarşılıqlı fəaliyyətdə inam və məsuliyyət). Əməkdaşlıqda etimadın inkişaf etdirilməsi vacibdir.

Problemin aktuallığı. Bəşər sivilizasiyasının formalaşması mərhələsində meydana çıxan liderlik fenomeni fəlsəfi və elmi tədqiqatların populyar mövzuna çevrilmişdir. Bütün tədqiqatçılar belə qənaətə gəlirlər ki, tarixi proses görkəmli şəxsiyyətlərin, liderlərin fəaliyyəti üzərində cəmləşib. Liderlik fenomeninə elmi maraq, yerli və xarici müəllimlərin tədqiqatlarında ortaya çıxan son əsrdə qorunub saxlanılmışdır.

Problemin elmi yeniliyi. Liderlik mahiyyət etibarilə qeyri-rəsmi münasibəti təcəssüm etdirir. Buna baxmayaraq, liderlik pedaqoji sahədə üstünlük təşkil edir, çünki bu fenomen gənc nəslin peşəkar bacarıqlarının formalaşması üçün zəruri olan lider şəxsiyyətinin emosional qavranışına əsaslanır və eyni zamanda şəxsiyyətin təhsil potensialını simvollaşdırır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Pedaqoji sahədə liderlik bir sıra fundamental xüsusiyyətlərə malikdir. Rəhbər-müəllimin əsas keyfiyyətləri rəhbər sosial qrupun dəyərlərini müəyyən etmək və təmsil etmək üçün nümunə kimi müəllim imicini formalaşdırmağa imkan verən idarəetmə qabiliyyətlərinin, ünsiyyət bacarıqlarının, peşəkar sərişlərin, şəxsi keyfiyyətlərin olması nəzərə alınmalıdır.

E-mail: aide.hesenova.87@mail.ru

Rəyçilər: ped.ü.fəl.dok., dos. **A.X. Hacıyev**
ped.ü.fəl.dok. **Ə.A. Gərayev**

Redaksiyaya daxil olub: 18.10.2022.